QUÆSTIO MEDICA.

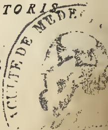
An plerisque morbis chronicis Aquæ Thermales Borbonienses in Campaniâ.

Quam Deo Duce, favente Virgine Deiparâ, ac Præside Nobili, Clarissimo, Consultissimoque Domino, D. RENATO CHARLES, D. M. *in Academia Bisuntina Medicæ Facultatis Professore Regio, nec-non Rectore Magnifico, propugnabit* D. JOANNES-CLAUDIUS CALLET Bisuntinus, *in publico illius Academiæ Auditorio, die 26. Augusti* 1716. *horâ octavâ matutinâ.*

AD BACCALAUREATUS LAUREAM IN MEDICINA CONSEQUENDAM.

EX MANDATO MAGNIFICI DOMINI, D. RECTORIS.

VESONTIONE,

Ex Typographia ANTONII ALIBERT, ordinarii Regis, Universitatis Regiæ, nec-non Collegii Typographi;

FRANCISCI-JOSEPHI DACLIN Bibliopolæ.

M. DCCXVI.

JLLUSTRISSIMO VIRO
DOMINO D. NICOLAO
DESMARETZ,
EQUITI,
MARCHIONI DE MAILLEBOIS
BLEVY, ROUVRAY ET BOURBONNE,
BARONI DE CHATEAUNEUF
IN THIMEROYE,
DOMINO DE COUVEROT, SORRE, URSEL, &c.
PUBLICÆ REI
ADMINISTRATORI,
REGIORUM ORDINUM
COMMENDATORI, &c.

ABET amplitudo tua, VIR ILLUSTRISSIME, *quod me deterreat, ne Quæstionem in Academiâ Regiâ Bisuntinâ, Medicis Doctoribus proponendam, cum tui nominis inscriptione, vulgare audeam; meque suppudet, fateor, tantuli opusculi vestigum tanto patrocinio cohonestare. Verùm dubitanti mihi alacritatem addidit ipsamet argumenti propositi ratio; quod cum sit prorsùs tuum, facere non potui, ut illud tibi non offerrem. Quid enim magis*

tuum quàm Fontes Borbonienses : cui potiùs quàm Domino vectigal pensitare debent Thermales aquæ Borbonienses ; præsertim cum illam propè omnem, quam habent in præsentiâ tuo nomine consecutæ sint celebritatem.

Neque verò non potuerunt illam consequi sub ejus auspiciis, cujus celebrat jamdudum universa Gallia, singularem in publicis rebus solertiam : cujus semper suspexit indefessam in procurandis regni commodis operam : cujus denique miratur & in dubiis sagacitatem, & in arduis constantiam.

Patere, VIR ILLUSTRISSIME, *ut quam Thermæ Borbonienses ab illis publicis tui nominis laudibus accipiunt claritatem, hanc ego litterariis hisce meis lucubrationibus conciliem. Quod umbram patrocinii tui quæram, facit non illa solùm affabilitas quâ bonarum Artium Patronus ac Parens audire non omninò renuis ; verùm etiam blanda quædam sed digna generosis animis popularitas, quâ jam dudùm etiam in medio Regiæ administrationis æstu non dubitasti, curas tuas etiam in Thermas Borbonienses ad earum cultum ornatumque derivare ; sicque benignam salutis venam ægris mortalibus in tuo illo Bobonio reconditam, digito quasi intento monstrare, aperire, recludere : conscius tullianæ hujus sententiæ*, proceres nulla re propiùs ad Deos immortales accedere quàm si quantùm inter homines authoritate possunt, tantùmdem eorum causâ humanitate velint.

Hoc ego de te dictum si putem, VIR ILLUSTRISSIME, *nemo est qui dissentiat, si minùs bellè dictis exornem, nemo est qui non ignoscat meæ tenuitati ; nemo qui non laudandam putet propensissimam illam voluntatem quâ uti reverâ sum, sic haberi velim.*

Tibi addictus imprimis
ac devotus.

J. CLAUDIUS CALLET.

QUÆSTIO MEDICA.

An plerisque morbis chronicis Aquæ Thermales Borbonienses in Campaniâ.

I.

ISERANDA prorsùs hominis conditio! Ejus interdùm ortui tam citò succedit occasus, ut cùm propè nascitur, tum incipiat mori: Si cui verò diuturna lucis usura conceditur, hunc tot committi periculis, tot conflictari morbis evenit; ut hominis conservatio haud minùs stupendum sit prodigium, quàm ejusdem creatio. Quis varia morborum quibus vita labefactatur, genera recenseat? Illorum motum vel durationem attendis? præcipuam eorum habes differentiam. Sunt enim omnes affectus, aut breves seu acuti, aut longi seu chronici: Acuti, cùm laxis, ut ita dicam, habenis ad terminum nos impellunt, divinæ particulam auræ velociùs acerbiùsque perturbant, roridámque corporis substantiam citiùs avidiùsque depascunt. Chronici verò, testudineo quasi gradu suum percurrentes stadium, suo corpus genio sensim defraudantes, animalem œconomiam funditùs evertentes, viribus tandem paulatim absumptis, lethales inferunt noxas. Miraris fortè infirmam hominis valetudinem? mirari desines; ubi, quæ vitam fovent, iisdem

illam deſtrui reputabis. Miraris caducam corporis ſtructuram? quin potiùs miraris aſſiduam Dei quaſi nautæ regentis opem, quâ fit ut in procelloſo illo morborum æquore, ratis uſque adeò fragilis tandiù durare poſſit. Quidquid ſit, organica corporis humani fabrica ritè perſpecta in morboſarum cognitionem cauſarum quaſi manu te deducet.

Corpus humanum dixeris eſſe mirum quoddam automa, ex ſolidis & fluidis partibus conflatum, quarum miniſterio mechanicè ſuas obit functiones. Divini illius automatis ſpeciem dum conſideras extimam, ſcita & ordinata variorum compages organorum apparet: ſi verò intimam perſcrutaris; quid aliud eſt, quàm tubus quidam in varia complicatus viſcera, in diverſos diviſus tubulos, qui deinde in ramulos luxuriantur ac diffunduntur innumeros? Oculis microſcopio priùs armatis (vaſorum enim exilitas linceorum etiam oculorum aciem effugit) mirabilem hanc compagem intuere: Ecce tibi ſeſe objicient in hepate glandulæ, ductus, vaſaque plurima: in liene infinitæ cellulæ: in renibus ſubſtantia inſtar cribri, crebris foraminibus pertuſa: in pulmonibus innumeri tum canaliculi, tum veſiculæ: in cerebro ſinus, dædali, anfractus, meandri: in reliquis denique partibus, tot tamque diverſæ vaſorum ramificationes, ut in ſingulis propè attonitus hæreas; hìc arteriolas, illìc venulas efformant; hìc globulos, illìc glomeramina; hìc vaſcula alia benè multa capillos parvitate, figurâ, numero imitantur. Jam quæ illis in partibus continetur ſubſtantia? non alia quàm fluida, ſed quæ perenni ac certo conſtantíque motu ſuum abſolvit aut debet abſolvere circulum, ut ritè

functiones obeantur, ut debitè secrétiones perficiantur, ut uno verbo sanitas incolumis servetur. Quanta igitur in fluidis exigitur subtilitas! At quàm æqualis solida inter & fluida debet esse proportio! Quàm justum inter ea æquilibrium! ut sit liber liquidorum circuitus: quæ omnia, cùm possint temporis puncto depravari, quàm inopinæ, Deus immortalis! quàm subitæ, quàm frequentes morborum causæ! Denegatâ siquidem fluidis subtilitate, ac sublato solidorum fluidorúmque æquilibrio, sanguis tunc stagnat in vasis, cœnoso flumini haud absimilis obices sibi ipsi objicit, & inspissatus impedito per partium meandros ejus circulo, in vasculis & viscerum poris stabulatur & putrescit; nam

Citò putrescunt, ni moveantur aquæ.

ac proinde secretionum tarditas, imò & obstructiones in vasculis, in glandulis concretiones, in visceribus tumores, abscessus scirrhi & chronicorum ilias affectuum.

Diversas chronicorum morborum causas referri compertum est. Qui frigidæ intemperiei cum Galenicis, imminutæ fermentationi cum Vvillisianis, fibrarum laxitati cum Baglivianis illas adscribunt, hi diversa quidem adhibent vocabula, at rem unam eandémque concipiunt. Diversitas opinionum tota est à diversitate principiorum. Qui solidas tantummodò vel fluidas partes velut morborum effectrices incusant, alterutri principio nimis imponunt; in utriusque vitio morbus consistere potest; solidorum morbosa causa dicitur esse tensio & laxitas, fluidorum autem dissolutio & concretio; illam acutos, hanc chronicos creare morbos nonnullorum mens est. Quemadmodum verò unica causa

varios effectus, ita massæ sanguineæ concretio varios etiam producere solet affectus; à concretione quidem præcipua chronicorum materies morborum, quorum sanè non eadem species, non eadem diuturnitas. Alii quidem contumaces vulgaribus remediis cedere nesciunt, tardi verò alii non solùm ad integros menses, sed ad plures eosque solidos annos protrahuntur: adeò ut Ægri sic divexati, mortem potiùs quàm talem vitam lubentiùs expetant. Hinc juges ac continuæ adversùs Medicos querelæ. Hinc inexplebilis remediorum sitis, quorum vis in hisce morbis ita effœta ac inefficax est, ut pharmaceuticum potiùs exhaurias fontem, quàm eorum languores valeas mitigare. Quò te igitur convertes? ad Thermas, in quibus velut in salutari piscinâ miseris mortalibus Deus optimus maximus præsentissimum paraſſe videtur remedium.

II.

NEQUE verò ad thermas reperiendas aut trajicienda sunt nobis maria, aut longinquæ regiones percurrendæ. Gallia ipsa thermas offert circiter quinquaginta; ut enim cæteris propè Regnis omnibus una eademque pretiosissimis naturæ donis: ita thermarum frequentiâ & virtute est longè superior. Singulis sua laus est, nec de ullâ quidquam detrahi absque veritatis injuriâ potest. Hoc in numero sunt Borbonienses in Campaniâ, Borbonienses tum Arcembaldicæ, tum Anselmienses, Vichienses, Montis aurei, Bellicucanæ, Barregienses, Bagnerenses, Dinienses, Luxovienses, &c. Thermarum autem illarum si quis est prudens æstimator, cæteris omnibus illis quas exhibet Borbonium in Cam-

paniâ longè præferet, non eò folùm quòd Ægrorum concurſu frequententur, ſed quòd etiam virtutum mirabili congerie nobilitentur. Borbonienſem fontem potiùs exhauries potando, quàm virtutes ejus numerando recenſeas. Vis alvum ciere ? benignum ſuppeditabunt catharticum: Cupis urinas movere ? innocuum præbebunt diureticum: Sudores elicere conaris ? blandum exhibebunt diaphoreticum: Viſcerum obſtructiones reſerare, penitiores eorum receſſus pandere, concreta in ipſis impacta ſubigere ſuſcipis ? ſecu u n tibi largiènt ecphracticum. Tanta eſt in aquis iſtis thermalibus, vel ad potum ſolum, nedum ad balneationem adhibitis, virtutum multiplicitas! tam præſtò eſt in illis ſimpliciter epotis remedium! Et illud quidem guſtui haud ingratum, placidum effectu, exitu feliciſſimum. Quòd ſi tetra illa fœdáque quibus interdùm corpus conſpurcatur vitia corrigere intendis; ſi motum ſenſúmque partibus lentâ torpentibus ignaviâ conciliare fatagis; ſi tumores frigidos, pertinaces, compactos reſolvere, debilitatos artus confortare, contractos reſtituere; ſi vis promovere tranſpirationem, quâ impeditâ tot oriuntur affectus; hæc omnia balneatio & accommodata parti malè affectæ, Borbonienſium aquarum irrigatio feliciter expediet.

Locum ſalubribus illis aquis tam felicem ſi fortè in anteceſſum cognoſcere cupis; finge tibi Oppidum in auſtrino Campaniæ tractu Sequanis contermino. Hîc molli clivo collis aſſurgit; hìc facilem ſinum duplex aperit vallis; colli quidem antiquum inſidet Caſtrum, ſimúlque in eo caput attollit Oppidum, quod ſubjectam utramque vallem ſinu ſuo occupat. Præterquàm quòd

horto duplici eóque amœno instructum est ; vitiferis collibus, viridantibus pratis agrísque pinguibus undique cingitur. Dixeris naturam ipsam dum Ægris remedium paravit, iisdem abundè providere voluisse necessarium ad miscenda colloquia, ad levandum fastidium, ad fallendum tempus præsidium. Cæterùm à Romanis frequentatum fuisse Borbonium, suadent tum varia monumenta, inscriptiones, numismata antiqua passim effossâ tellure, obvia: tum balneorum usus Romanis familiarissimus, quos sanè aquarum illarum virtute atque præstantiâ ad balneas (sic enim olim thermæ vocabantur) ibidem construendas incitatos esse, facilis est conjectura. Quòd neglectæ fuerint aliquandiù thermæ Borbonienses, fecit non tam tempus edax rerum, vel invidiosa vetustas, quàm bellorum illa calamitas quâ sæpiùs vastatum est Oppidum Borboniense, feliciori sorte dignum! Verùm ubi cœpit à bellicis calamitatibus respirare, illustrissimi Viri quem dynastam nunc agnoscit munificentiâ, cœpit quoque restitui, ornari, rebus ad vitæ usum & commoda necessariis locupletari: & ita quidem, ut quotannis ejus thermæ innumero propè jam Ægrorum concursu celebrentur, quorum infinita remedia, & alias etiam thermas expertorum, omnium vox una est, ad mortalium salutem naturam nullibi feliciùs quàm Borbonii cum arte conspirasse. Quàm temperato, quàm vitali aëre dedit illa Borboniensibus gaudere! Argumento sit illud luculento, quòd pueri prope thermas degentes variolis & tabe rariùs afficiantur: Quis verò id alteri causæ quàm sulphureis thermarum vaporibus adscribi posse putet? Scitum enim est grassantibus olim in Græciâ contagiosis morbis,

Hypocratis juſſu ſulphureos accendi fuiſſe ſolitos ignes, quibus à contagio divinus Senex populares ſuos præcavebat: Sed his omiſſis ad Fontem jam accedamus.

In parte Oppidi occiduâ viſuntur Thermæ, in quibus ſcaturiunt felices illi aquæ ſalutiferæ rivi, quorum primarius fontis nomine per antonomaſiam inſignitur. Hîc natura remediorum dives medicatas aquas pleno ſuppeditat alveo; unde aquæ omnes tum ad potationem, tum ad balnea in ædibus privatis conficienda tranſlatæ hauriuntur, tamque copiosè, ut ſingulis diebus dolia repleri poſſint facilè ducenta; nec tamen fons ullatenùs exareſcit. Alveus ejus quatuor pedes & latus, & longus, & profundus eſt. Æſtus aquæ tantus, ut vix ac ne vix quidem manus aquis immiſſa calorem ferre poſſit: idemque ovis ſit par concoquendis. Quid igitur? aquæ deglutitæ palatum ac linguam comburent? minimè verò; ea eſt enim tum materiæ partiúmque in quarum motu calor ſitus eſt tenuitas, tum aëris ambientis ſubtilitas, ut quo temporis puncto hauriuntur aquæ, calor propè ab illis avolet, & frigus aquæ nativum ſenſim redeat. Adde quòd aquæ iſtæ cùm ſint ſalinæ, vim penetrandi maximam habent, adeòque ſalivæ copiam eliciunt quâ calor aquæ temperatur. Porrò licèt in ipſo fonte ſit calidior aqua, guſtui tamen minùs ingrata accidit, quàm dum nativo frigori reſtituta eſt: unde valet hìc illud Poëtæ:

Dulciùs ex ipſo fonte bibuntur aquæ.

Fonti de quo hactenùs, viciniores ſunt balneæ ſuis diſtinctæ nominibus. Statim autem occurrit illud quod balneum Pauperum appellari placuit à frequentiâ Ægrorum, qui ut valetudine,

ita rebus omnibus destituti hùc quasi ad piscinam confugiunt, Manci, Claudi, Paralytici, Scabiosi, Ulcerosi, verum prorsùs ac luculentum humanæ miseriæ specimen! Non procul à balneo Pauperum exhibet se balneum alterum, quod Dynastæ nomen habet, quia ut ejus olim constructum sumptibus, ita ejusdem usibus erat destinatum. Hoc est isti balneo peculiare, quòd aquæ frigidæ rivulum habeat temperando medicatæ aquæ calori peridoneum. Gemino illi balneo adjungendum est tertium utroque temperatius, quod quidem scaturiginibus sibi propriis gaudet non secùs ac Pauperum balneum, Patritium nuncupatur à Galliarum Proconsule, qui sive nomine tantùm, sive stirpe Patritius esset, nomen dedit balneo cujus aquis illud se debere credebat, quòd amantissima Conjux pulchrâ & numerosâ prole fecisset eum parentem.

Verùm cùm naturam arte perfici deceat, adeò non fuêre neglecta munera naturæ tam pretiosa, ut è contrà postremis hisce temporibus curâ peculiari exculta sint. Itaque 1°. balnea singula, in delicatioris sexûs gratiam pudorisque præsidium, suis distincta & separata sunt intervallis. 2°. Admotæ singulis duæ tresve scalæ, quæ facilem præbeant in balnea descensum, ut possit vel totum corpus, vel aliqua pars corporis immergi pro morbi ratione. 3°. Suspensa sunt in singulis labella, aquis per tubulum ministrandis idonea; ita ut in partem affectam deciduæ exhibeant illam irrigandi methodum quæ *Duccia* vulgò nuncupatur. 4°. Ne quid in Borboniensibus thermis ad Ægrorum solatium desiderari videretur, procurata sunt ibidem laconica bal-

nea duo, seu thermulæ sudatoriæ: Priores sunt vicinæ fonti primario, posteriores anno proximè superiori juxta balneum Patritium sunt extructæ. 5°. Præterquàm quòd ad munditiem exhauriuntur identidem balneæ singulæ; Canales idonei sunt certo ordine dispositi per quos simul in unum collectæ thermales omnes aquæ defluunt in rivum, avibus & columbis potum suum salsugine exquisitum præbituræ.

III.

QUÆNAM sit continui illius qui in Borboniensibus thermis, observatur æstûs causa, quæstio est, quæ Philosophorum ac Medicorum supra quàm dici potest exercuit, ne dicam torsit ingenia. Cùm verò stupendi hujusce phœnomeni causam sive Deus, sive natura parens sacro tegere voluerit involucro; Quis, quæso, naturæ intùs latitantis claustra pandere? quis ejus mysteria revelare audeat? Absit, ut dedaleam hanc ingrediamur labyrinthum, unde ne filum quidem Ariadnes ipsum nos expediat. Sed hâc de re quid Authores sentiant, quid pronuncient, sciscitaris? Authores consule. Sunt qui calorem thermarum ab antiperistasi repetunt; verùm è foro & physico, & medico jamdudùm merito jure explosa fuit antiperistasis, obscurum enim per obscurius explicat.

Alii lapidi calcario subterraneum æstum attribuunt, cujus moleculæ quædam ab aquis interfluentibus solutæ, calorem ipsis concilient, quod in calce vivâ, dum aquis solvitur, observare est. Verùm præterquàm quòd calcarii lapides gratìs supponuntur, si omnis aqua hocce pacto calefieret, corrosivam seu causticam vim

ſibi vindicaret, quod experientiæ refragatur.

Contendunt alii Solis radios, cùm intimiores terræ receſſus penetrant, aquæ in iis contentæ calorem impertiri; quaſi verò ſolaris calor, qui vix (mole terræ ſpectatâ) ſuperficiem ejus perſtringit, intima telluris penetralia ſinúmque poſſit pervadere: Cur autem in regionibus illis quæ Sole fervido jugiter ſunt torridæ, cur fontes frigidi bene multi, cur non omnes calidi ſcaturiunt? ſi vera eſt hujuſmodi opinio.

Sunt etiam qui ſoli aquearum partium motui calorem aquæ deberi exiſtimant; quæ opinio ut aliquam apud nos inveniat fidem, in flúminibus, in fluviis, in torrentibus, in rivis ſuas aquas paulò velociùs impellentibus calor ſemper ex ſenſibus deberet obſervari.

Nec deſunt qui arbitrantur calidas quaſdam exhalationes in profundis terræ cavernis interclusas, ſuum aquis per ea loca decurrentibus calorem communicare. Rectè quidem ſi calidi halitus adſint magnâ ſatis copiâ qui tantum tamque continuum calorem efficere poſſint: At verò quis hoc ſibi perſuadeat? quis prætereà tales abſque igne ſive halitus, ſive vapores calidos concipiat.

Recentioribus multis diſplicuit illa veterum philoſophandi ratio: nec immeritò; aliam igitur iniêre viam, aliam ſumpſêre philoſophandi rationem; ingenioſam ſanè, utinam & æquè veram: at ſi errant, ingenioſè errant. Repetunt thermarum æſtum à ſalibus diverſæ indolis, qui quidem in terrâ latentes, primùm ab aqueis partibus diſſolvuntur (ſales enim non agunt niſi diſſoluti) tum ſimul cum aliis principiis permiſcentur, ac demùm permixti, fermentationem adeòque calorem inducunt. Conjecturam hanc

illi vel ducunt, vel ductam confirmant experimento multiplici, ac præsertim hoc gemino. Unum est per affusionem salis tartari cum spiritu vitrioli subitam producentis effervescentiam. Alterum quo majorem veritatis similitudinem opinioni suæ conciliari credunt, fit per commixtionem limaturæ Martis, id est ferri cum sale communi ex sulphure pulverisato, æquali quantitate; quæ quidem in terram defossa, vel in vase obturato posita post aliquot horas intumescunt, vel notabilem certè concipiunt calorem.

Nuper Borbonii rem expertus est clarissimus Vir, idemque in rebus physicis non minùs quàm in mathematicis apprimè versatus. Hoc experimento Borboniensium aquarum calorem explicandum suscepit, ratus videlicet aquas thermales omnes partibus salinis sulphureis & ferreis esse refertas & imprægnatas, proindeque perpetuò fermentescere, propter continuum illum jugemque fomitem, quo cum aquis permixto, mineralium moleculæ dissolvuntur, ac dissolutæ, aquas per fermentationem calefaciunt. Veritatis aliquam speciem hac opinione præferri non diffiteor: at quantumvis ingeniosè exposita, plurimas & quidem gravissimas patitur difficultates. Si de thermarum calore ita esset philosophandum, nullæ profectò deberent esse thermæ quarum aquæ non sint & sale, & sulphure, & ferro impregnatæ. Atqui hoc ex aquarum analysi minimè constat. Exemplo sint aquæ Borbonienses quæ nihil ferri continent, ut docet tum ipsa illarum analysis, tum observatio multiplex in hunc modum facta: Frondes querneæ recèns ramis avulsæ, si in aquam mineralem mittantur, neque ferreis ato-

Mr. Gautier Inspecteur des grands Chemins, Ponts, & Chaussées du Royaume.

mis obducuntur, neque nigrescunt, item aquæ prædictæ gallarum infusione ferrugineum non induunt colorem, neque caro iisdem incocta simili colore tingi videtur. Præterea sales ex aquis Borboniensibus educti, nullam magneti aut cultro ad magnetem affricto præbent ansam ferreas attrahendi moleculas: Denique dejectiones thermopotantium colore nigro nullatenùs tinctæ observantur. Ex his omnibus non dari mineram Martis in hisce aquis luculenter colligimus. Quod spectat ad principia salina & sulphurea quibus innititur hæc opinio, certò certius est dari thermas in quibus ne micam quidem salis aut sulphuris reperias. Tales sunt thermæ Favarienses apud Helvetos celeberrimæ. Adde quòd thermæ calidiores suppositis ut fieri solet, ad calorem principiis, aquas his magis imprægnatas offerre deberent, quod qui dixerit repugnabit experientiæ; namque thermæ Nerienses in agro Borbonio totius Galliæ calidissimæ sunt, & tamen sal vix suppeditant: Atque his de causis sententia ista licèt nobis statim arriserit, minùs tamen veritatis habere videtur; aliò igitur rationis proram vertamus.

Cùm solaris calor intimos terræ sinus ac recessus nequeat penetrare, sapientissimo divinæ providentiæ consilio factum est, ut in ipsis terræ visceribus ignis quasi sol quidam subterraneus, tum ad mineralium metallorumve generationem, tum ad thermarum productionem collocaretur. Hunc agnovit erudita antiquitas, cujus sensum secuti sunt Plato, Aristoteles, Plinius, quibus Authoribus accessère Poëtæ, ne dicam Philosophi, Lucretius atque imprimìs Manilius, qui tam bellè hanc in rem cecinit.

Sunt autem cunctis permisti partibus ignes,
Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes,
Et penetrant terras, ætnaque minantur olympo,
Et calidas reddunt ipsis in fontibus undas.

Itaque subterraneus ignis per varios terræ meatus diffunditur, ita quidem ut sub sensum etiam cadat certis quibusdam in locis, montesque illos reddat ignivomos, qui in vicinos circum agros & pagos incendia spargunt: at non omnis evolat ignis ille, magna quippè ejus pars in terræ sinu continetur, calorem thermis communicans. Habet meo quidem judicio hæc sententia plus simplicitatis, imò & minùs patitur difficultatis. Scio quid objici possit, nempè Vesuvium ideò ignes evomere, quia sulphure abundat: at quæso, quare mineræ omnes sulphureæ non æstuant? Æstuarent, inquies, si cætera adessent, putà sal & ferrum; atqui multæ reperiuntur sulphuris mineræ juxta quas nec salis, nec ferri copia desit.

Imò nec irrigua queis desint munera lymphæ: & tamen nullum caloris vestigium ibi deprehendes.

Neque valet etiam quod opponunt nonnulli, ignem in tellure defossâ ubi vis non reperiri: esto sit ita sanè, neque enim ubique necessarius: Si ubique reperiretur, ubique æstuarent aquæ, ubique forent thermæ. Thermalibus enim aquis calor aliunde quàm ab igne subterraneo juxta hanc sententiam conciliari non potest. Quòd si thermarum æstus principiis quæ supponuntur, esset tribuendus, necesse esset omnes thermales aquas iisdem donari virtutibus, quod nemo dixerit; thermarum enim virtus à diversâ mix-

tione & combinatione ſalis, ſulphuris, &c. At verò calor cùm ſit ejuſdem naturæ, nonniſi ab igne poteſt proficiſci.

IV.

NATURAM varietate gaudere, commune eſt axioma, nullibi verò grata illa parentis quaſi in ſinu cum ſuâ ſobole colludentis varietas magis eluceſcit, quàm in aquis è terrâ ſcaturientibus. Mirum! quanta ſit fontium diverſitas, alii frigidi, tepidi alii vel calidi proſiliunt; odore, ſapore, colore, virtute quàm ſunt inter ſe diſcrepantes. Videlicet aquæ dum per intimos telluris anfractus ſerpere laborant, tam variis terræ glebis, tam diverſis ſalium, ſulphurum, bituminum, mineralium, metallorum, lapidum, ſuccorum ſive fluidorum, ſive concretorum ſpeciebus miſcentur, ut ejuſmodi corporum moleculas abradendo, particulas diſſolvendo, tincturam eliciendo, eorum principiis impregnari neceſſe ſit. Hinc nulla prorsùs aqua mixturæ expers, ita ut ſimplex dicenda ſit in quâ mixtura ſenſu non percipitur, compoſita verò in quâ mixtura ſenſibus eſt obvia. Jam verò compoſita vel eſt ſalubris ſive medicata, vel inſalubris ſive venenoſa. Inter aquas medicatas recenſendæ ſunt illæ quæ gaudent principiis, corpus alterare, & à ſtatu violento aut præternaturali ad naturalem reducere natis. Talis eſt aqua ſulphurea, bituminoſa, ſalina, nitroſa, &c. Inter venenoſas adſcribuntur illæ quæ in ſuis principiis qualitatem habent vitæ prorsùs repugnantem; talis eſt aqua arſenico, antimonio, mercurio, calce, gypſo, ſucco petrifico, vel quâvis aliâ deleteriâ vi infectâ. Aquarum mixturam & proinde natu-

ram nosse desideras ? arduum opus ; sensuum ministerio ignisque auxilio id assequi contendis ? at sensus sunt fallaces, imò & sæpè fallunt : ignis verò corporum texturam ita potens est immutare, ut ambigi meritò possit utrum corpora, ignis torturâ elicita eadem sint ac erant anteà in mixto. Quo fit ut difficile sit omninò de principiis ex quibus aquæ constant, certam ac firmam capere conjecturam : Quoniam tamen vix aliter quàm sensuum aut ignis ope, certum de aquarum proprietatibus habetur criterium : quæ sunt à nobis geminâ illâ ratione circa Borbonienses aquas observata, paucis accipe.

Ac 1°. quidem dum sensus consulimus, duplex hisce in aquis deprehenditur substantia, salina nempè & sulphurea. Aquas ori admove, senties tibi linguam sale vellicari : in marginem fontis oculos tantùm conjice, cryſtallis quibusdam salinis micare tibi videbitur : hydrias aquis hisce plenas inspice, cernes in iis salem niveum undique in earum superficie efflorescentem.

Sulphuris verò in aquis istis contenti, tum thermarum sulphureus odor, tum versicolor illarum aquarum superficies caudæ pavonis æmula, tum denique luti pullascens color nec-non injucunda mephitis, probatæ fidei testes sunt.

Age 2°. rejecto sensuum testimonio, Borbonienses aquas Vulcani laboribus subjice. Quâvis demùm ratione placuerit, distillatione, coctione, evaporatione, parum interest ; aliud elicies nihil quàm sal fixum instar salis communis seu marini, & eâ quantitate ut libra aquæ una, unam salis dragmam datura sit ; cui etiam terræ sabulosæ grana quatuor aut quinque sociata reperies. Unde tanta salis ex hisce aquis educti copia ? nisi

ab inexhausto gemmeo sale per interfluentes aquas dissoluto, tot in locis reperiendo, velut in salinorum fontium minerâ. Salinas fodinas singulis annis novo sale repleri probavit curiosus subterranei mundi indagator Kircher. Salis verò hujuscemodi naturam si quæris, hæc erunt observatu facilia, nullam ab alkali quovis vel acido subit mutationem. Cum sirupo violaceo sal istud mixtum colorem ejus non alterat, non modò non coagulat lac, sed etiam coagulatum tantisper dissolvit. Misce Borbonienses aquas cum aquâ communi, in quâ sal quoque commune dissolvitur, illæ neque turbidæ fient, neque lacteæ, neque amaræ, quod tamen plerisque contingit aquis nitratis: quidam fortè nitro illas imbutas esse credent, credant per me licet, imò & aliis mineralibus metallisve gravidas, sed non ego credulus illis: Qui sulphur in his aquis contentum extricare cupit, hic oleum & operam perdet; valeat in multis aliis ars chimica, at frustrà desudabit tota Chimicorum industria in sulphure hujusmodi educendo. Auras priùs & ventum utribus æolo illo Vulcani cui serviunt ministro, quam spiritum hunc sulphureum (adeò volatilis est) aut intercipient, aut retinebunt; sed quod arti negatum, id naturæ concessum est: quippe quæ sulphur illud exhibet velut fixum in aquarum limo aç luto, in quo scilicet deprehenditur bitumen, cujus vi argentum in eo immersum colore nigro infectum educitur. Quod superest, habet id cum sale marino vel fontano, quo alimenta condiuntur, hanc habet prærogativam sal thermale Borboniense, ut corpori nullam inferant noxam, & acrimonia ejus quæ in cæteris salibus separari

nequit

nequit, egregiè fit temperata, tam felici ſal iſtud cum ſulphure jungitur connubio! Denique utriuſque ſcilicet ſalis & ſulphuris tam juſtâ proportione facta eſt in aquis thermalibus, ope naturæ, commixtio, ut id aſſequi ars valeat nulla, pluſque profutura ſit vel una naturalibus hiſce aquis ſitula, quàm plena artificialibus dolia ſexcenta. Itaque ut omnium ferè remediorum, ita & Borbonienſium aquarum actio omnis à ſulphure volatili & ſale, atque hoc adeò verum eſt, ut ſi volatiles ſalis partes fuerint diſſipatæ, nulla ſit propè jam virtus his aquis ſuperſtes: unde tranſlatis aquis quantula ſit fides adhibenda, tu videris; ſi tamen hæ, tranſlatæ licèt, omninò non ſunt effœtæ, ſi quam adhuc purgandi vim retinent, hanc ſali fixo, quod ipſis adhuc ineſt, referant acceptum neceſſe eſt.

Quis vero jam ſatis explicare poſſit mirabilem illam quâ Borbonienſes aquæ agunt in corpus rationem? ut multiplex eſt eas adhibendi modus, ita multiplex illarum operatio. Vis incipere ab illarum potu? Quod potantibus medicamenta quælibet, id thermopotantibus accidet; nempè ut aquæ medicatæ vim primùm ſuam exerant in ſtomachum, nimirùm ſalibus & ſulphuribus quibus turgent, craſſos viſcidos, tenaces humores in ſtomacho contentos incidunt, attenuant, detergunt, ſuperfluos evacuant, ventriculi fibras lentis imbutas ſuccis extricant, & in priſtinum reſtituunt tonum: atque ita pravæ medendo chiloſi, pleriſque medentur morbis chronicis, quorum maximam partem in primæ coctionis vitium refundendam eſſe unanimis eſt Medicorum conſenſus. Neque verò hîc ſiſtit aquarum epotarum operatio, ſiquidem illæ par-

tim blandâ irritatione, partim periſtaltici motûs ope, partim eâ quâ potantur copiâ, è ventriculo in inteſtina decidunt, idem illis ac ſtomacho beneficium præſtituræ. Quid tum? excretorios ſucci pancreatici biliofique ductus recludunt, reſeratis venarum lactearum orificiis, facilem in eas chylo præbent aditum, bilem præcipitant, meſenterii obſtructiones tollunt, tandémque penetrato chyli receptaculo ac ſuperato canali thoracico, ſanguini permiſcentur: ſanguini autem permixtæ quid non moliuntur? Parum eſt quòd circulum ejus promoveant, niſi fluiditatem etiam illi concilient, ſi fortè craſſior ſit & viſcidus. Parum quòd ſerum redundans amandent in renes, niſi vitioſos etiam humores evacuent, niſi penitiores corporis receſſus pervadant. At verò ad ſupremam humani corporis arcem, quâ demùm viâ aſcendunt? circulatione, cujus ope corticales glandulas viſcidis impeditas & obturatas ſuccis expediunt, cerebrum & nervos ab infarctu liberant, ſpirituum animalium tranſcolationem & diſtributionem reddunt faciliorem, tubulos nerveos ſubſidentes aperiunt. Adeò verum eſt thermales aquas varietate operationum variis cerebri affectibus mirum in modum prodeſſe! Quòd eâdem circulationis viâ proſint quoque cæteris partibus, patet inductione ſolâ. Uterum à ſeroſâ colluvie expurgant, ejuſque tollunt obſtructiones, menſes provocant, hepar, lien & alia viſcera eluunt. Quid plura? nihil in corpore humano intactum relinquunt; & quaſi ſi genius aliquis illis aſſiſteret ad virtutem earum dirigendam, ita ſuam attemperant actionem, ut quæ tria ſolent obſervari circa morbos tempora, initium videlicet, medium & finis:

ea ſedulò videantur ab ipſis medicatis aquis in agendo retineri; quippè primis diebus ſordes eluendo per ſeceſſum, mediis ſerum diſcernendo per urinas, poſtremis ſanguinem blandè agitando per ſudores agunt. Hactenùs de thermalium aquarum potu.

Vis jam balneationem ſive corporis in aquas immerſionem ſpeculari? modus quidem aquis illis utendi alter & diſſimilis eſt, ratio tamen operandi eadem aut propè ſimilis eſt; via diverſa, ſed ſi rectè ineatur, terminus idem eſt ſanitas. Cùm enim aqua thermalis inteſtino motu gaudeat, partibúſque conſtet teretibus & flexibilibus, præter ejus calorem, ſales & ſulphura quibus turget, cutis lotæ texturam laxat, fibras mollit, poros ſubit, diſſolvit humores, tranſpirationis vias occludentes, viſcidos ſuccos diluit, apertiſque vaſorum oſtiolis ſanguini illabitur, quo duce, quo vectore per ſingulas corporis partes diffunditur, ſuum ſingulis ſalubri aſpergine penſitat vectigal; nec priùs in iis operari deſiſtit, quàm opem illis amicam præſtiterit, totámque ſuam (niſi fortè quid inter lavandum peccatur) corpori benè loto perinde atque benè poto virtutem dederit experiendam.

Quòd ſi tantum ſit præſidii à ſolâ balneatione; quid non eſt ab irrigatione ipſâ ſperandum? Thermalis enim aqua non jam ſuâ ſolùm vi, ſed ſæpè cadendo affert neſcio quid vividius in partem affectam decidua, quod & illam penetrat magis, & impactos humores certiùs feliciùſque reſolvit. Summum tamen crede nefas irrigare caput; hoc enim qui voluerit experiri, temeritatis ſuæ pœnas luet. Idem eſto de medio & infimo ventre judicium, atque de

capite. Verendum enim est ne humores hisce partibus irrigatis nimiùm liquefacti irruant in nobiliora viscera, eáque graviter afficiant. Tutiùs igitur scapulas, humeros, brachia, manus, ischium, femora, crura & pedes deciduis & irriguis aquis subjicies.

Neque verò prætereundum est lutum quod in aquis Borboniensibus reperies. Fuit illud tempus quo thermalium aquarum virtus minùs cognita erat, solùmque Ægris quærebatur (ut Gallica vox sonat) à bonitate luti hujusce, remedium. Partibus enim affectis impositum & applicatum prodest: siquidem bitumen & sal sulphureum in eo limo contentum (quod etiam faciunt pleraque alia bitumina & sulphura) concretos humores resolvit ac discutit, partésque relaxatas stringit, debilitatas corroborat.

At enim quæret quispiam, num aliquis in aquarum usu servandus sit ordo? an quælibet anni tempestas illis conveniat? quænam desideretur præparatio, &c. Ex sequentibus accipe. 1°. Thermis non est promiscuè utendum, sed retinendus est ordo ille, ut potatio primàs, balneatio secundàs, irrigatio tertiàs obtineat: hisque tandem omnibus luti (siquidem necessaria videatur) impositio & applicatio succedat. 2°. Nullâ tempestate tutius ac salubrius præscribitur Thermarum usus, quàm sub verni atque æstivi temporis finem. 3°. Thermæ non sunt adhibendæ nisi corpore bellè priùs parato: quare venæ sectio, idque cùm plethora vel natura morbi postulat, est interdùm præmittenda, semper autem ipsa purgàtio, de quâ hoc pronunciatum sit: Purgationi ut initium, ita & finem debet, quisquis aquarum usum benè sibi vertere

peroptat ; imò etiam die post aquas adhibitas circiter decimo quinto repetenda est purgatio, eâ maximè de causâ, quòd toto illo fermè temporis spatio aquæ thermales in massam sanguineam adhuc agentes præstent aliquam dissolutionem cathartico eliminandam, ne humores dissoluti nobiles in partes ferantur. 4°. Certa vivendi agendique ratio in aquarum usu est observanda, à quâ ne latum quidem unguem Ægros discedere citra periculum non posse sapienter pronunciant medicinæ Antistites. Leges autem has illis posuerunt sic : Thermopotantes & somnum meridianum & animi pathemata fugiunto : Aërem frigidum aurámque serotinam diligenter vitanto : Fructibus, nisi fortè sacharo conditis, crudis saltem ne vescantor : Ab eduliis salsis & piperatis abstinento : Vino aquâ diluto utuntor : Sobriè & parcè cœnanto : Paulò lautiùs prandento. 5°. Thermæ inconsultis Medicis non sunt adeundæ, quorum est præscribere tum cyathorum aquæ diebus singulis potandæ numerum, tùm dierum quos valetudini per aquas curandæ opus erit impendere. Utramque autem, nempè & aquæ & temporis quantitatem habitâ morbi, ætatis imprimisque virium ratione prudens Medicus determinabit. Sed à præscripto discedere grande piaculum ; cùm enim cæteris in rebus tùm vel maximè in curandâ valetudine nocere nihil magis solet quàm si modum nescias, & solemne illud *quatenùs* non observes.

V.

QUAS virtutes Borboniensibus Thermis indidit natura ; eæ, mihi crede, nec unæ sunt, nec aliis quibuslibet aquis sunt cessuræ.

Recole tantisper animo innumera illa quæ ad sanitatem restituendam, ex immenso phisices regno, deprompta sunt præsidia; nullum occurret his aquis ad affectus illos chronicos qui ab humorum concretione nascuntur profligandos valentius, robustius nullum. Cedant Thermis ipsa specifica: Quid enim, quæso, Mercurius? Quid cortex Peruvianus? Quid radix Brasiliensis? Quid cætera jam toties decantata quasi magni in re medicâ nominis remedia? Valent illa quidem ad certos quosdam peculiares & determinatos affectus: at thermales aquæ, sin minùs totam chronicorum morborum sobolem, certè maximam eorum partem extirpare natæ sunt. Ipsa me pagina deficiet, si velim ire per singula; liceat ex sexcentis pauca delibare.

Agmen ducat Apoplexia, quæ licèt acutissimus sit affectus, chronicorum tamen catervâ stipatur. Terribilis planè morbus, atque haud scio an illo quidquam terribilius habeat mors, quam Aristoteles dicebat esse omnium terribilium terribilissimum. Infensi sanè hujusce affectus mors est pedissequa ac vulgò comes individua: vivat tamen adhuc qui fuerit ictus apoplexia; etenim

Non aliter stupuit quàm qui Jovis ignibus ictus,
Vivit & est vitæ nescius ipse suæ.

Vivat igitur, imò & suæ vivat conscius vitæ: At cujus vitæ? ejus scilicet quæ vix illi det & vegetare cum plantis propter marcorem, & sentire cum brutis propter paralysin residuam, & discurrere cum hominibus propter aphoniam, balbutiem, subitámque memoriæ debilitatem aut jacturam: uno verbo ejus vitæ quam propter

imminentem singulis momentis apoplexiæ reditum mors insidiatrix suâ falce brevi prædicet. Ita miseris mortalibus sternitur, ut inopina, sic certa lethi via! sed quâ arte potest illa præcludi? methodico & tempestivo thermarum usu; sic enim & vertigines, certi apoplexiæ prodromi avertuntur: sic ejusdem affectus paroxismi præoccupantur: sic paralysis post apoplexiam residua tollitur: sic demùm illa pestis, quâ nulla capitalior, illa vitæ nostræ impugnatrix certò & feliciter expugnatur. Nec mireris; cùm enim apoplexia (idémque esto judicium cum certâ quâdam proportione de reliquis soporosis affectibus) cùm inquam, apoplexia suum ortum sæpè debeat vel sanguini crassiori, vel humoribus viscidis ac tenacibus qui in substantiâ cerebri propter lentum in ejus vasis circuitum sensim cumulati ac stagnantes obstruunt corticales glandulas, atque ita spirituum animalium sequestrationem ac distributionem impediunt; nemo inficias ibit aquas Borbonienses meritò dici, & de facto esse antiapoplecticas, ut quæ talem massæ sanguineæ diathesim emendent, humorésque à pestifero illo coagulo præservent; hoc enim utrumque præstitisse, est amovisse apoplexiæ causam.

Paralysin ab Apoplexiâ, cui sæpè supervenit ne separemus; suum quoque in Thermis Borboniensibus habent paralytici remedium, sive paralysis perfecta sit, sive imperfecta; idque ex quâcumque causâ resolutio hujusmodi contigerit. An à sanguine lento, viscoso & pariendis obstructionibus idoneo? à quo scilicet cùm vel debiliores vel minori quam par est copiâ generentur spiritus ad motus perficiendos necessarii,

reliquum est ut partes nerveæ, motus ac sensus organa, laxentur. At quid aquis istis ad tollendam hanc primam paralyseos causam præsentius? Cùm valeant mirum in modum, tum ad crassiorem sanguinem attenuandum, tum ad conciliandam illi liquiditatem. An verò contigit paralysis à serosis humoribus qui nervorum ac musculorum fibras ita inebriant, obstruunt ac comprimunt, ut partes irradiare nequeant spiritus, quorum inopiâ aut defectu motus sensusque, aut omninò perit, aut minuitur; ad hanc alteram resolutionis nervorum sive paralyseos causam amovendam, quid aquis Thermalibus efficacius? quibus ut datum est tenuissimis ac penetrantibus constare principiis: Ita pronum est humores intra fibras nerveas musculosque impactos, & hærentes liquefacere, succis suum fluorem reddere, fibrarum tonum reparare. Adde paresin, torporem, stuporem, illos heu nimium fidos paralysis prænuncios! Adde convulsionem seu contractionem aut spasmum tam universalem quàm particularem, putà cynicum, strabismum, trismum. Adde convulsiones epilepticas à crassis heterogeneis irritantibusque humoribus oriundas. Adversùs hæc omnia præstò sunt aquæ Borbonienses, vel eo nomine quod humoribus hisce incidendis, aut attenuandis & eliminandis sint pares. Quid loquar cephalalgiam & cephaleam, quæ cùm vel à causâ (ut amant loqui) frigidâ producatur, vel ab humore nonnihil viscido qui in certâ quâdam capitis parte coacervatus crudeliter solet desævire; non potest non sublevari ab aquarum Borboniensium potu, dum suas illæ vires exerunt ad materiam doloris inustivam attenuen-

dam. Quid etiam loquar oculorum atque aurium affectus, qui ab opticorum & acousticorum nervorum infarctu solent proficisci? Quid denique scrophulas, quas nemo nescit deberi sali cuidam acido fixo quod in massâ sanguineâ primùm collectum tum in variis, sed maximè colli glandulis depositum lympham tandem inibi figit purulentam; illud verò sal negaverit nemo ab his aquis facilè discuti, quippe quæ sunt inter se dissolventia palmares. Porrò illud te esse admonitum volo, qui capitis affectu laboras, ut privatis in ædibus, nullatenùs in ipsis thermis balneo utaris; Thermæ enim præ nimio æstu & vaporibus quos exhalant, caput graviter solent afficere.

Jam si à superiori corporis humani parte ad mediam descendamus, videtur contra thoracis affectus non tam latè patere aquarum istarum imperium. Verùm tam in asthmate quod à glutinosis succis putri materiâ pulmonum vesiculas infarcientibus procreatur, quàm in palpitatione cordis quæ crassi viscidique sanguinis effectus est, virtus quam aquæ Borbonienses habent incidendi & attenuandi demonstrat illas propè esse singulares.

Quidquid sit de thoracis affectibus, quàm felicem facilémque præstant operam aquæ thermales tum stomacho, tum inferiori ventri laboranti? Peccat fortè chylosis, infelix illa tot chronicorum affectuum parens & artifex? aquis istis corrigitur. Debilitatur fortè ventriculus pravis succis in eo stagnantibus, vomitum provocantibus, prosternentibus appetitum? aquarum potu stomachus roboratur, vomitus sistitur, appetitus recreatur. An ventriculi cru-

ditatem vitiosa humorum crasis induxit ? abducet thermarum usus. An laborat alvus segni pigritie ? thermalis aqua fugabit eam, simúlque communem morborum fomitem cacochymiam extinguet, partim detergendis atque eliminandis superfluis crassis ac vitiosis succis, partim suum massæ sanguineæ circuitum restituendo. Quis opem ferat Ægro dolores colicos eósque inveteratos jam dudùm patienti ? qui thermales aquas illi porrexerit; quippè sic serosos, biliosos & mucosos humores, intra intestina plus æquo commorantes sensiles eorum membranas plexúsque mesenterii acriùs vellicantes avertit. Quis tam ferus ac ferreus qui has easdem aquas aut deneget, aut non consulat mulieri ad dolores difficili menstruorum eruptioni prævios sublevandos ? si cogitet id quod res est (nempè germanam hujus morbi causam in obstructionibus sitam, repetitis illarum aquarum haustibus evacuari. Quis hominem nephritidi laborantem deserat ? dum remedium adest tam parabile, quàm parabilis est aqua thermalis. At hic mensenterii ; iste intestinorum ; ille pancreatis; alius splenis, alter hepatis obstructionibus dolet : omnibus idem esto remedium unum & idem, thermarum usus; cùm adversùs hæc omnia mirificè valeant, adeòque possint illatum partium scirrhos, viscerúmque tumores antevertere.

Quid ? Quod vitiatorum humorum stasin feliciter tollunt; albo fluori à cruoris viscíditate vasorúmque uteri obstructionibus ac proinde fœcunditati (si sterilitatis causa hæc fuerit) promovendæ mirè prosunt : menstruorum suppressioni ac chlorosi certissimè medentur; enim

verò pro virtute quam habent resolvendi, aperiendi & evacuandi, non possunt satis commendari adversùs illos affectus quibus sanguis crassus & lentus dedit ortum; quia non aliter quàm per attenuantia & evacuantia solvuntur. Quid etiam quod certissimum afferant interitum cuilibet Lumbricorum speciei (nequidem fasciatis exceptis) propterea quod ovulorum exclusionem impediant expurgéntque tum verminosa semina, tum humores tali exclusioni faventes. Præterea dissolvunt atque educunt serum viscidum acidumque quo mesenterii nervis obsessis, & irritatis producuntur motus convulsivi qui vulgò hysterici nuncupantur. Ictero prosunt quia succis illis lentis à quibus nascitur, fluiditatem addunt, suisque illos colatoriis secernendos, & excernendos præparant, materiâ tandem viscidâ tartareâ atque calculosâ, sive incisâ, sive expulsâ, affectibus renum, ureterum & vesicæ medentur, mirum etiam in modum conducunt in lumbagine.

Sed quid singulis recensendis immoramur ad evincendam aquarum thermalium contra chronicos morbos efficaciam? sufficiat hoc dixisse unum, nempè in Rheumaticis ischiadicisque doloribus curationem his aquis totam expleri atque consummari, cujus rei ratio est quòd dolores illos pariat omnes una eadémque causa, nempè humor serosus salinus, qui per totum corpus vel quasdam dumtaxat corporis partes, putà per musculorum membranas, eásque quæ articulis adjacent, aut per humeros, brachia, femora, &c. propter prohibitam plerùmque transpirationem defluit, & ibidem immorans, non sine atrocissimó sæpè doloris sensu partium,

fibras membranásve musculorum & articulationum vellicat, pungit & lancinat. Nulla autem certior ad curandum vel saltem sublevandum morbum, nulla compendiosior via est quàm balnei & stillicidii usus; quo fit ut reseratis poris humor solvatur sudoribus, & copiosâ transpiratione quasi effracto carcere ac ruptis repagulis feliciter avolet. Cave tamen ne cretaceam, vel gypseam humor naturam induerit: unde tophi, aliáque arthritidis symptomata quæ nullâ arte possunt resolvi juxta axioma,

Tollere nodosam nescit medicina podagram.

Nimirum mucilago acida (hæc enim arthritidis causa statuitur) ubi altas egit radices, & circa juncturas, tendines ac periostium ipsum fuit infixa; ibi quandoque ita concrescit, ut nullis veniat discutienda remediis, multò minùs calidis, quales sunt aquæ Borbonienses; ab his enim induresceret talis mucilago potiùs quàm dissolveretur.

Procul igitur à Thermis Bobonienfibus quotquot arthritide laborant; Procul ab iis febricitantes, hydropici, hæmoptyci, phtisici, dysenterici; Procul tandem ii quibus inflammati visceris adest suspicio.

At si salubres istis esse non possint; quot & quantis aliis utilitatibus unam aut alteram quæ deest illis virtutem compensant! An nimiam opponis corpulentiam? Succos nutritios, si fuerint crassiores, attenuant; aut si superflui, foras eliminant: Sic enim obesum corpus imminuunt. An objicis atrophiam particularem? Illam ita corrigunt, ut debita succi nutritii distributio fiat in singulas partes, neque hanc humorum tenacitas impedire jam valeat. An

obtrudis partes debilitatas & ictu vel casu relaxatas ? Eas mirificè roborant Thermæ. Mitto ossium fracturas, tumores frigidos reliquis anteà remediis indomitos, concretiones inveteratas, aliosque callosos tumores: Mittò ulcera externa his aquis detersa & consolidata: cutem à scabie, impetigine, lichene mundatam, alióque hujusmodi affectus quos generant vitiosi succi cuticulæ inhærentes, eamque etiam transpiratione impeditâ fœdè exulcerantes. Mitto denique adjapneustiam tot morborum causam medicatis hisce aquis expulsam: redonatum fibris suum elaterem, suum liquidis motum ad circuitionem peragendam restitutum, hæc & alia hujus generis sexcenta prætermitto, utpotè minùs ad hujus veritatis assertionem necessaria, præsertim post edita quotannis exempla in multitudine illâ Ægrorum propè incredibili, quibus aquæ Borbonienses non tantùm quasi lethæa pocula morborum oblivionem induxêre, verùm etiam quasi nectarea valetudinem redonarunt, valentissimis quibusque mortalibus invidendam.

Ergo plerisque morbis chronicis Aquæ Thermales Borbonienses in Campaniâ.